

Микола Понеділок

БУРЖУЙКА

Микола Понеділок
(1922 – 1976)

БУРЖУЙКА

ВИДАННЯ ШКІЛЬНОЇ РАДИ
Нью Йорк 2009

ШКІЛЬНА РАДА
ПРИ УКРАЇНСЬКОМУ КОНГРЕСОВОМУ КОМІТЕТІ АМЕРИКИ

На обкладинці:

Голодаюча дівчинка на вулиці Харкова у пошуках їжі.

Фото Венербергера, 1933 р.

© 2009 by Shkilna Rada – New York

Всі права застережені

за видавництвом Шкільної Ради при УККА – Нью Йорк

Оформлення й верстання – Володимир Ткаченко

EDUCATIONAL COUNCIL – UCCA

P.O.Box 391 – COOPER STA.

New York, NY 10276-0391

Жінка тупцювала побіля брами — худа, згорблена, із заносеним клунком за спиною...

Боса... І видко, яку нележку та неблизьку путь її ноги звідали... як густо вони дорожнім порохом укриті... І як замотані стьожками пальці камінням-грудям збиті...

На ній старенька свитка старанно де-не-де залатана. Сіра саморобна полотняна спідничка. В руках — ватяна іграшка: півзайчєня, півкотик, з одним латаним вухом, з кучим хвостом і розцяцькована всіма тими барвами, що, певне віднайшлися в господарстві.

Жінка перехрестилася. Розглянулась навколо. Нікого. Зліплюючи з трудом літери, прочитала понад брамою: «Уманський дитячий притулок».

Чи ждати-виглядати коло брами? А може її без жодних перешкод впустять досередини, на подвір'я, де метушиться дрібнота, де дитячі різнобарвні, тоненькі голоси дзвонять, як рідна, до болю рідна пісня...

Брама прочинилася із скреготом. Жінка покvapливо витерла шерехатою долонею обличчя, очі, обсмикнула нашвидку свитину і боязко, мовби закрадаючись до чого, крий Боже, під якою забороною, ступила на подвір'я.

Посеред двору розгорнено пісок. На ньому діти. Бавляться. Одні пісок пересипають, інші з нього щось будують, ще інші з вискотом то скачуть, то перекидаються і борюкаються...

Жінка зачарованими очима прикипіла до піску, в одну коротку мить оглянула, мов би обцілувала кожне личко, шукаючи між милих і невинних, як голуб'ята, одне-єдине, що її серцю наймиліше.

Немає?!

А може вона поспіхом дивилася і не доглянула?

Вона ще раз вп'ялася очима у дівчорі. Рвучко скинула з запліччя ношу, підбігла і навколішки на пісок упала. І в кожне личко всім серцем зазірала...

— Ви також мами не маєте? — залебедило маля з піску, звівши на жінку широкі й блакитні, як степові озерця, оченята. — Не маєте? А в нас — ага! — в нас мама є!

— Є! — і жінці серце ось-ось вирветься з грудей від радості й печалі. А в скронях стукає і жаром засипає все обличчя. — Є в тебе мама? О, ти гарненька, ладненька дівчинко! В неї, хорошої, є мама.

— Є. — повторює маля, є! — і показує пальчиком оподалік, де собака бродить. — Ось мама. Вона кусається.

— Мама не кусається, моя гарненька. Мама...

— Кусається, кусається і гавкає...

Дитя схоплюється з піску й біжить до пса. Хочє кудлатого зловити за хвоста, але кудлатий вишкірюється і відбігає. Маля спіткнулося й з розгону на землю падає.. Від плачу, бідолашне, захлинається. Жінка поспішає з допомогою. Підводить, щось приговорює, обціловує...

— Мама втікає! — гірко жаліється маля і схлипує чи то від болю, чи то від того, що пса не пощастило погладити. — Вті-і-кає!

— Мама ніколи не втікає, доцю.

— Втікає, втікає. І гавкає.

Жінці від сліз затьмарився весь світ. Слова дитини батожили її, проходили у душу і там, десь в глибині, у незагоєній великій рані, тонким і гострим лезом застрягали.

Як з'ясувати такому пуп'янкові материнську, незмірену любов, коли воно тієї любові не зазнало? Як вдихнути йому материнську сердечну теплоту, коли воно окрім собачих «поцілунків», іншого тепла не скуштувало?

Невже й її Оленка так про матір думає?

«Втікає... Втікає... і гавкає...»

Вона ж від неї, Оленоньки прерідної, ніколи не втікала. Вона лишила її отам під брамою і, втративши її, всю себе

з тих пір затратила. Згубила спокій, усміх і здоров'я... Згубила ясний день і темну ніч, які відтоді перемішалися для неї в суцільний, в'язкий, пекучий, як незлікована болячка, час, що тягнеться не годинами, не тижнями, а сірою, як дорожний порох, вічністю.

Але як добре, як вчасно вона встигла з порятунком. Від сьогодні Оленчиним поневірянням прийде край. Вона візьме дочку назад, додому, до родинного вогню-кубельця. І разом із дочкою, може, повернеться до передчасно постарілої, з розкряною душею, матері хоч крихта спокою, хоч проблиск ясного дня і темної ночі, що сном оздоровлює, ночі... Може повернеться, нарешті щасливий усміх і облеглишучі душу сльози...

О, коли Оленка буде знову вдома! Вона від неї не відлучатиметься вже ні на хвилину. Чистеньку, чепурненьку, зодягнену, мов кралечка, посадить на лежанку і нею, дорогою, віднайденою, буде без кінця і краю любоватися. Буде листом шовковим біля неї припадати... як буде її пестити!..

Ноги для неї буде оббивати, щоб їжу діставати... Щоб її, покривджену, найкращим нагодувати...

Кому-кому, а Оленці вже буде всього вволю їсти. А від обіймів-поцілунків не буде де й порошок сісти...

— Шукаєте? — біля жінки виріс вусатий чолов'яга з общипаними рудавими вусами і захриплим голосом. — шукаєте?

— Еге. Свою дитину, голубчику. Ви звідси?

— Я звідусіль, — чоловік рукою повів навколо. — Просто звідусіль. Де дадуть поїсти — туди й біжу з своїми мозолями. Тут шматок хліба виканючу, там кістку з борщу, а ще десь злиденну копійчину — і так перебиваюся. Оце в притулку два дні пораюся на подвір'ї. Так було занехаяне, брудне, як власть наша советська... Хай мене громом трахне, коли брешу. Але це по секрету...

— Ви...

— Що я? Щоб я мовчав? Бо ви, може, настрочите доноса? Плювать! Я оце в амбуляторії шурував підлогу і на спирт натрапив, і тепер мені советська власть так потріб-

на, як отій, — він кивнув головою у той кут, де пес лежав, — як отій собаці реп'яхи та блохи. Достеменно так. Та й вам, я бачу, вона не до вподоби. А так? Вгадав? Чи може ви здуру і партейна?

— Я з села.

— О. З села! Там менше того капосного зілля. А тут, у місті, тих комуністів... та ще й чорт-зна аж звідки до нас притюпали. Все зайдо — або москаль, або монгол з Сибіру. Кажу ж вам, як реп'яхів он в того чотириноного пролетяріяту. Все такі жевжики з портфелями, череваті, пикаті, здається, штиркни ножем, і сало з них на тебе бризне. Все тими портфелями мотиляють і туди-сюди, як навіжені, шмигають. Аж гидко на них дивитися. Бігають, окаянні, та цвенькають: «Ми новий світ построїмо». А де, спитати, отой світ вони почали строїти? Де? На цвинтарі? А це один жевжик вчора давай мене уму-розуму навчати: «Ти, Борисе, — пристав до мене слимак партейний, — ти, Борисе, тільки подумай...» А я йому кажу: «Хай кобила думає, в неї голова велика, а мені аби що в рот укинути та пожувати». А він своє: «Подумай, які діла партія і Сталін творять!.. Діла великі!» А я кажу: «Великі і дивні твої діла, батюшко Сталін — чай п'єш, а пузо холодне і кишки порожні!». Отак і сказав йому, лише не так голосно, як вам оце кажу, а тихіше. А їсти хочете?

— Не хочу. Я...

— Беріть. Я в кухні був і в кишеню кусень заховав. Натє.

— Спасибі, ей-бо не хочу.

— Пошкодуєте. Беріть. Вам я дам. Бо ви, видать, своя душа, з села. А тим жевжикам, коли б вони у мене води холодної просили — я б їм, повірте, смоли кип'яченої подав. Пресяйбі, дав би. Нехай би жлуктали. Та ви, бачу, й не слухаєте. Невже вам тяжко послухати мене? Я, як перед кимсь вискажуся, мені й полегшає... А ви, бач, і не хочете...

— Слухаю, сердешний чоловіче, слухаю, але Голубчику, тут моя дитина. Оленочкою зветься. Може знаєте її? Чорноока, з родинкою на шії. Ану, може згадаєте?

— Їх тут багато, усіх і не примітиш, — і сутулий чоловік покуйовдив свою й так уже покуйовджену чуприну. — А тут нема її? — і перевів очі на пісок.

— Нема. Моя Оленка більшенька від тієї, що ось там сидить. Восьмий пішов.

— А моїй Гафійці було дев'ять. На руках у мене вмерла. А жінка на долівці. А тепер, божуся, вечорами, як сам сиджу в хаті, вони приходять. Приходять і собі тихенько сідають в темному куточку... і на мене дивляться... Я їх самих не бачу, а тільки їхні голодні очі зорять... Зорять... І я їм становлю на стіл борщу і хліба. А вони не хочуть їсти, тільки дивляться на мене. Пильно дивляться на мене. Я їх прошу-благаю — не дивіться, не я вас зі світу звів, а власть советська вас заморила голодом. А вони мовчать, лише з темного кута їх очі світяться і світяться. Їй-право. А їжі, що я на стіл для них поставлю, не торкаються. Все дивляться. Чи ви мені не вірите?

— Вірю.

— Видко, що ви з села. А тут, кому я не розказую — усі сміються. А це ж не смішно?

— Не смішно.

— Ви справді?

— Справді.

— Забожіться!

— Їй-Богу, чоловіче.

— Ой, які хороші люди з нашого села! Не те, що жевжики. То, кажете, вашої Оленки нема тут на піску?

— Дивлюся, нема.

— Може вона із старшими. Старші пішли, здається, на прогулянку. — Он вони вертаються. Чи чуєте? Чуєте, як виспівують «Спасибі партії»?! Аж гидко! То їх жевжики таких пісень навчили. А я їх пробував учора вчити «Реве та стогне» — то один з портфелем сказав, щоб я замкнувся. В мене голос, бачте буржуазний, а не советський. Жевжик нещасний, реп'ях, блоха...

Він ще далі скаржився, але жінка його вже не чула. Зірвалася, вибігла на вулицю... Хустка збилась на чоло...

Скинула хустку, затиснула в кулаці — і так просто-

лоса і застигла.

Вся — погляд.

Скільки в тім погляді неспокою, надії та страждан-
ня!

Ідуть... Співають...

Чи Оленка там також співає? Чи впізнає її, матір, після такої довгої розлуки?

Дорогою, парами, побравшись за руки, наближалися діти... Ближче... Ближче...

Жінка не ворухнеться... Стоїть, мов нежива, мов з кременю сірого вирізьблена...

Біля ніг — клунок і чудернацька іграшка. В руці — хустина, а в очах — сльози. Повно сліз...

Здавалося, вона готова всією постаттю, очима, посивілими кісьми, свитиною кинутися до дітей і пригорнути їх усіх, або самій розпорошитися й розтанути між ними.

Діти підходили до брами. Жінка повільно, не відриваючи очей від співаючих пар, пішла назустріч. В очах мерехтіли голівки. Одна, дві, десять... Яка з них найбільше скидається на рідну, Оленчину, з яснопопелястими, як стигле жито, кісками?

Враз одне з дівчаток спіткнулося і навznak впало. Чорні оченята... Русявенька голівка.

Вона! Вона!

Жінка зойкнула. Прожогом кинулася...

— Оленко! Це ти! Болить?

Дівча встає, обтрушується і зводить на жінку темні, злякані оченята.

— Не чіпляйтеся до мене! Я вас не знаю! Ви — старчиха!

— Я думала... Ти схожа на мою Оленку...

— Я не ваша Оленка. Ви з вулиці. Замурзані. І коси, як у відьми. Ви — відьма!

— Я не відьма, донечко. Я — мати. Ось зачешуся, вмюся — і ти побачиш, що я мати. Така, як і твоя.

— Моя мама злодійка. Крала на полі жито. Але була красива, а ви страшні, погані...

З гурту, що навколо них з'юрмився, протискається дівчина й охоплює полотняну саморобну спідницю жінки:

— Мамо! Ви прийшли!

— Оленочко!

— То неправда, мамо! Ви не погані. — Дівчинка відривається від жінки й штовхає ногами подругу.

— Моя мама не відьма, вона хороша, краща від твоєї. Краща в сто разів або ще й більше! Мама, а зачешіться і покажіть, що ви не відьма.

— Донечко! Крихітко!

— Мамо, а зачешіться і покажіть...

— Я зачешуся, — і жінка тремтячими руками сяк-так чепурить волосся.

— От бачиш, от бачиш! Моя мама хороша. А ти мала коросту. А твоя мама власть нашу гудила. Крала жито у власті. А моя мама любить советську власть. Еге, мамо, любите?

— Люблю, Оленко, люблю. Тільки мовчи.

— Нехай Надька мовчить. У неї мама злодійка.

— А твій батько контра! — Надька відбивається. — Товариша Сталіна не любить. А мати твоя тебе пікинула сюди, в приют, а в тебе в голові струпи були. Ага! І ноги були пухлі. Ага! Підкинула тебе мати, а сама втекла світ-заочі.

— Моя мама не втекла. Вона була голодна. А вона любить советську власть. Мамо, ви не втікали?

Жінка взяла на руки дівчину й, цілуючи, віднесла її від гурту.

— Ти впізнала мене, Оленко?

— Аякже, мамо! А чому у вас коси такі сірі? З голоду?

— Ні, бо люблю я дуже...

— Кого? Власть нашу?

— Тебе, Оленко. Тому й посивіла.

Жінка, обвівши рукою як крилом, голівку дитини, цілувала безперервно її коси, а дитина все пригорталася та повторяла:

— Це ви, мамо, це ви, мамо... Як ви знайшли мене?

— А, бач, знайшла, — і гарячі сльози матері спадали на попелясту голівку рідної дитини. Діти збилися півко-

лом і зачарованими очима спостерігали.

— Щаслива... Оленка щаслива... Маму має...

— Щаслива, та не дуже. Мама стара й погана.

— А ми й поганої не маємо, — твердили своє інші дівчатка й витирали рукавами очі. — Не маємо. А Оленка таки має. Вона щаслива.

* * *

Мати вела Оленку за руку до головного будинку.

— Я їм про все розкажу, про все. Викладу свою душу, як на долоні. І як ти сюди потрапила, як я без тебе пропадала, як тебе шукала.

— А вдома буде що їсти, мамо?

— Буде, донечко. То тоді кришки не було. А тепер... Завтра будемо вже вдома. Побачиш Миколку, — воркувала мати, і в її очах миготіли іскорки радості. — Почекай мене надворі, я спершу піду сама.

Жінка зупинилася... Завагалася перед широкими дверима з написом: «Директор». Затамувала подих, постукала.

— Можна! — пробилося крізь двері. Ввійшла і стала на порозі. Мала кімната.. Загратоване вікно. Збоку — стіл, накритий синьою китайкою. На столі папери, телефон, бронзова статуетка «рідного вождя» і металевий каламар. В кріслі — моложавий чоловік, з цапиною борідкою, з рожевими, мов стигле яблуко, щоками й волосатим підборіддям. У нього очі такі маленькі — здавалося, не очі а дірочки, проколені цікавою на рожевому, лисіючому образі.

Він крізь зуби, тоненько процідив: «Сідайте!» — і жінка несміливо присіла на крайчику стільця.

Чоловік кулаком підпер цапину борідку і довго, мовби знехотя, перегортав папери, раз-по-раз заглядаючи туди — і нарешті, ось підводить голову.

— Чого ж ти не здоровкаєшся? Сердишся?

— Забула. Клопотів повна голова й... забула. Даруйте.

— У Бога віриш?

— А як би то не вірити? Вірю.

— Ну, то нехай тобі твій Бог дарує, а ми все пам'ятаємо.

Ввійшла, мов вовкулачка — і ні мурмур.

— Здрастуйте низенько.

— Ліпше пізно, ніж ніколи. Так чого ж ти прийшла?

— Моя дитина тут. Хочу забрати додому.

— Чув, чув. Ти тут вітер добрий підняла. Так ти твердиш, що Лена Любімова — твоя дочка?

— Моя, Бог свідок!

— Облиш. Я ліпше від твого свідка бачу. Твоє прізвище? — він не крикнув, а пропищав, обсмикуючи ріденьку борідку.

— Марія Коваль.

— Отже, Коваль, а дівчина, що звеш її дочкою — Лена Любімова. Чи схоже?

— Послухайте, добрий чоловіче... Змилосяердїтьєся і вислухайте... Я вам усе розкажу...

— Наприклад?

— Не наприклад, а все чисто розкажу.

— З приємністю послухаю.

Чоловік вигідно розвалився у кріслі-дзиглику, перекрутився раз-другий на ньому, тоді закурив люльку і запахав з неприхованою насолодою димом попід стелю.

— Починай. Я приготувався.

— Знаєте, не могу навіть і почати. Серце аж розривається...

— Не страшно. Хай розривається. Ми, якщо треба, зшиємо його до купи. Ти ліпше починай. Жінка опустила очі на підлогу і мов би з неї, часто затинаючись, почала вчитувати свою долю:

— Я мала, чоловіче добрий, трьох дітей. Найменша з них — Оленка. Як каторжна, я працювала, на здоров'я не зважала... Кожного дня від рання до пізньої ночі... Все для них шматочок черствого хліба заробляючи... Повірите, недоїдала, недосипала, тільки те й робила, що бігала, що бігала, розшукувала й діставала... І їм приносила. А що я їм могла дістати? Скибку хліба, вузлик буряків, картоплі... Як я старалася, а прохарчувати їх було не під силу. І

серце в мене кров'ю обкипало, коли я бачила їх трієчко голодними. Та що це вам казати. Ви, мабуть, знаєте самі, як то з дітьми при недостатках сутужно. Самі бо діток маєте?

— Ще мені своїх дітей не вистачало, — разом з тютюновим димом випустив «добрий чоловік» під стелю. — Ось сюди в притулок чужих накидаю більше як сотню. І клопоту не оберешся. А ти... Хоча... продовжуй. Кажеш, скрутно було з ними.

— Ой, як скрутно! Наближалася зима — ні хліба, ні до хліба. Всі босі, голі, голодні. В селі починався поголовний голод...

— Голод, кажеш. Ай-ай-ай! Які страхи-жахи! Мене від переляку аж морозом пройняло. Ну, далі, далі!

— Я заслабла, ледве ходила... Де вже про працю було думати. Мої діти розбрелися... Блукали з хати в хату, жебрачили... Але що вижебраєш, коли в селі майже всі пухли... Кожного дня то в тій, то в тій хатині мрець... Старший синок, Петрик, перший звалився з ніг. Відразу уста йому спалило, личко поруділо, попля-милося, а ноги стали, повірите, мов ті колоди. Як зліг, бідненький, на черинь, так до самого кінця і не підвівся... А як помер — в мене, божуся, не було вже сили нести його на цвинтар. Поховала біля хліва. Вирила між дубом і вишнею глибоченку яму, постелила на дні рядно, що ще з дівочтва зберегла, а вкрила перетлілою дідівською чумаркою... Сама й засипала... І ось лишилася теперки з двома дітьми. Учепляться, було, за спідницю та й пхинькають, руки до мене простягають, їсти просять... Часом, не витримаю — кричу їм: «Мене беріть і їжте!» — не розуміють, не відстають від мене... Далі просять...

Я знала наперед, що тиждень-два мине — і прийде на них черга... І вони, як Петрик, на черені затихнуть. Стала шукати порятунку. Ну, як їх уберегти від смерти.

Сусід, на щастя, якось наспів і дав мені спасенну раду. Мовляв, зроби ось так і так. І я вхопилася за ті його слова.

Одного дня залишила Миколку, середнього синка, в

хрещеного, а сама поїхала з Оленкою в Черкаси. Двадцять кілометрів від нас. Оленці тоді було несповна шість років.

По дорозі розповіла їй, що і до чого. Сказала їй про все. Про голод, про старшенького брата, що не встав із черені. Я хотіла Оленку врятувати... І тому рішилася... Ну, ви розумієте, вирішила віддати її до дитячого притулку. Вона, мабуть, не все, що я розповідала їй, добре розуміла... Бо все плакала і все жалісно дивилася мені у вічі... приїхали до міста. Оленка вже знала напам'ять, що казати чужим людям, коли я залишу її біля притулку: вона кругла сирота, без батька-матері, і прізвища свого не пам'ятає.

«Як так не скажеш, — наказувала їй, — то тебе не приймуть туди, в притулок, і ти помреш, як Петрик, пам'ятаєш, на черені».

Вона в мою спідницю ще міцніше вчепилася й повторювала все слово в слово так, як я її дорогою вчила.

По місті довго ми блукали, аж поки потрапила до дитячого притулку. Знайшли, нарешті...

Поцілувала я Оленку й послала її одну до брами. А сама із віддалі дивилася услід... Оленка йшла побіля тину, раз-по-раз зупинялася та озиралася... А я її рукою відсиляла від себе далі й далі... Через хвилину я побігла з тієї вулиці...

Жінка замовкла й ще нижче до підлоги похилилася. І її плечі тіль-тіль здригалися...

— Отже, — після гнітючої мовчанки розпочав «цапина борідка» повільно й чітко, мов би кожне своє слово він клав для перевірки на терези, — отже, ти дитину підкинула під браму, а сама — у ноги. Так?

— Неначе так.

— Смішно.

— Дуже смішно, — відказала, мов би вирвала з грудей, жінка, — і випросталась. — Дуже смішно.

— Ну й що далі? Значить, ти зникла з тієї вулиці.

— Еге, пішла. І відразу, без рідної дитини, я зробилася якась порожня, сама собі не нестямки бридка та осоружна. Не бачила навіть стежки перед собою — так заливалася

сльозами. Прийшла додому, а моя хата пуста, холодна. І сама я покалічена, розбита... Неначе мертва... Взяла сина й помандрувала селами чужих собак дражнити, болото-сніг місити... Милостині, бодай, маленької просити...

Опісля... кожної неділі їздила чи то ходила до Черкас. Як злодій той, ховалася за рогом вулиці, біля притулку і чекала... і коли дітей на прогулянку вели, дивилася на свою сирітку. Дивилася і побивалася... безугаву ридала... І життя своє скалічене кляла...

Але однієї неділі я не примітила рідної русявої голівки. Від людей дізналася, що багатьох дітей з того притулку розіслали в різні сторони... Моя Оленка мала вже інше прізвище... Я того прізвища не знала... Я її, крихітку, не могла ніяк знайти. Цілий рік шукала — і даремно. Аж ось тепер, дякуючи Богові, знайшла... Жінка добродушно всміхнулася і глянула «борідці» прямо в вічі.

— Дякувати Богові, знайшла, — знову сердечно повторила.

— Побожна дуже — і «борідка» постукав люлькою об стіл. — Побожна.

— Без Бога, в нас кажуть, ні до порога.

— Ні до порога, кажеш? — промимрив він, кружляючи думками десь не тут, не в цій кімнаті. — І ото ти притьопалася аж сюди, щоб забрати свою дитину?

— Я не притьопалася. Чайкою сюди прибилася, ніг перед собою не чуючи.

— Прибилася? Чи бачиш таке диво? А для чого? Щоб понавигадувати тут дідько-зна-чого? Щоб наговорити мені отут щось несусвітне!

Жінка стрепенулася.

— Не вірите, голубчику, що Оленка — дочка моя? Родимка ж на шиї і шрам у неї на руці. Ййже Богу! Я...

— Досить з Богом носитися! — подратовано обірвав «голубчик». — Розкудкудакалась — спину немає. Признайся чесно, хто тобі ці несусвітні брехні про голод розповідав?

— Хто? Я ж сама бачила... Сама страждала... Голодувала...

— Гаразд, — кинув словом, як грудкою, чоловік і зірвався з крісла. — А скажи, де тоді був твій хазяїн? Чому він не захотів з тобою у купоньці страждати? Де він, окаянний, пропадав?

— Його забрали.

— Коли? — і «борідка» захихотів, а його маленькі очі блиснули злорадісними вогниками. Видко було, що він ліпше за жінку знав, коли і як це сталося. — Коли, пригадуєш?

— У тридцять першому, — ніби прокинувшись від гнітючої пригадки, відповіла жінка. — Золото був, а не людина. У хазяйстві жвавий, заповзятливий, до роботи беручий. І ось вночі приїхала у двір машина. Вдерлися у хату, усе поперекидали, поперевертали... Папери якісь шукали... А його забрали...

— Так, так — роздумуючи, мугикнув чоловік, проходячи уздовж кімнати. — Він, голубонько, виходить, не просто забраний, а репресований. Отою, громадяночко, мені твоїх побитих ніжок жаль...

— Як ви кажете? — жінка як слід не зрозуміла, до чого він веде.

— Кажу, даремно придибала сюди. З дочкою мусиш почекати.

— Як почекати?

— Просто. Вона лишиться тут, в притулку.

Жінка підвелася, розгублено розводячи руками, мов би ними щось хапаючи — і наблизилася впритул до столу.

— Невже... Невже я рідну дитину не маю права назад забрати?.. Я дякую і вам, і всім, що її прогодували... Але... Невже... Як же їй zostаватися й надалі тут... без матері... в оцій-о каторзі?..

«Цапина борідка», нараз, стукнув випещеним і пухлим, як пампушка, кулаком об стіл. Його обличчя зашарілось, а очі затягнуло якоюсь поволокою.

— Якого права шукаєш ти?! Яка це каторга?! Бачу, вмієш нас плямити!

— Я не плямлю.

— Ліпше замовчи. Ми таких частенько бачили і бачи-

мо! Ич, стерво! Розкидала дітей, віятися, гуляти, бач, кортіло, а тепер пришвендяла і про голод якийсь там теревені править. Усе здуру виляпала, що про нашу власть думаєш. Розкрила себе зразу! Видко, що ворог народу!

— Я не ворог. Я хочу захистити... Хочу забрати свою дитину...

— Чи бач, хоче захистити! Забрати... Щоб опісля баламутити, зводити її з розуму, щоб її учити, як нас ненавидіти та проклинати.

— Я свою дитину не збаламучу.

— Співай, співай, а я знаю своє, — і він квапливо порився між паперами, висмикнув один листок і потрусив ним перед обличчям жінки. — Ось тут чорним по білому написано, як ти своє дитя до розуму доводила. Як воно опинилося в притулку, то вечорами те лише й робило, що «Отче наш» та «Богородицю» співало. А про товариша Сталіна анічогсінько не знало. Ну, що ти тепер скажеш?

— Віддайте мою дитину!

— Аби ти путня — ми віддали б. А так — ти непутяща!

— Я путня. Ти сам не путній, — зразу перейшла жінка на повне зневаги «ти». — Оленка — моя! Моя!

— Не твоя, а наша!

— Ти безсердечна, каторжна людина. А будь ти проклятий, — і жінка в розпуці підняла кулаки і затулила ними очі.

— О, ти ще й бунтуєшся, погрожуєш. Кулаками трусиш проти власті! Буржуйка! Я тебе зараз прибору!

Він подзвонив. На порозі вмить виструнчилася в рабському послуху кремезна постать.

— Веди. Бічною, щоб діти менше бачили, — кинув «борідка» м'яким, сливе шовковим, голосом. І вже до жінки голосніше і терпкіше: — Поговориш, сміття буржуйське, в іншому місці. Жінка ступила крок і, як підкошена, повалилася на підлогу...

— Оленко!

Їй допомогли підвестися. І за руки вивели із кабінету. «Борідка» стояв без руху. Аж так погладив підборіддя і

кинув навздогін:

— Оленка! Чи бач! Є квас — та не для вас, буржуйко!
Двері із скрипом зачинилися.

Згодом «борідка» вийшов на подвір'я. Став, зіпершись на деревину, й занудженим оком розглянувся навколо.

— Борисе! Борисе! Поклич із шістнадцятого Лену Любімову! Чуєш?

— Чую, не позакладало, — не відізвався, а відгризнувся Борис, той, якраз, який жінці скаржився на невиносних жевжиків із портфелями. — Чого то горланити на пупа? Чую!

— Ну ти й бурмило! Ніяк по-людському не вмієш говорити.

— А що ж ви хочете, щоб я до вас соловейком тьохкав? Не діждетесь. Говорю, як умію. Що ви мені — сват, чи брат, чи так добра людина, щоб я до вас медовим устами говорив?! Ви мені — ніщо. Приший-кобилі-хвіст або ще й менше.

— Ну, ну, тихіше!

— А то що? Заберете й мене, як ту нещасну жінку? Прибилася, сердега, аж із села, а ви — її за ґрати. А я ґратів не боюся. Не для того, браток, натрапили. За що ви її вкорочуєте віку?

— Нехай тебе не цікавить. Не сунь носа в чуже просо, бо швидко помреш.

— Ви не лякайте. Я — ляканий. То жінка — душа. Ви цій жінці п'яти порепані цілувати недостойні.

— Геть, потворо, з мого притулку! — і «борідка», розлучений, з півнячою войовничістю, пішов на Бориса. — Геть!

— Тільки підійди, — зразу перейшов Борис на «ти» й показав «борідці» кулака, вузлуватого, землею припошеного, — я з тебе зроблю... Ти мене не виганяй з притулку, я сам звідси втечу. І не чіпай, бо всмалю у жирний писок так, що юшкою заллешся. Дивись, чистий тобі слимак, ховрах партейний, а як розчинив пельку. Ти бачив, паразите, яка то жінка суха, нещасна. Отож ти її вимучив, що в неї кістки вид-ніються, а сам на її шкірі розжирів.

Дивись, який мордатий! Тебе проколи голкою, і сало з лица бризне. Аж гидко на тебе дивитися. Як вас, чортів, тут багато розплодилось. Як бліх у собаки.

— Краще мовчи!

— О, не замовкну! Нехай тобі заціпить. Я вже нічого не боюся. Настобісило мене на вас, жевжиків з портфелями, дивитися. Ви мені у саме серце в'їлися. Утомлений я, чуєш!.. Бо до мене вечорами приходять Гафійка... Приходить жінка... І сідають в кутку... Голодні... І дивляться на мене... А ви всі, жевжики, які пикаті...взьми ось голку і проколи...

«Борідка» зірвався й побіг до себе в кабінет. А Борис все ще посеред двору кляв і скаржився...

* * *

Коли два дужі молодці тягли Бориса через подвір'я, діти здалеку з острахом спостерігали.

— Він не любить советську власть.

— Звідки ти знаєш?

— Знаю. Так і мою маму вели за руки. А вона злодійка... Троцькістка...

З будинку, де приміщався кабінет «борідки», вибігла Оленка, гірко схлипуючи й закриваючи лице долонями.

— Лено! Чому? Хіба не їдеш з мамою додому?

— Не їду. Мама, як той, що он ведуть, — і вона вказала на Бориса. — Як той. Моя мама — буржуйка.

— Яка?

— Просто буржуйка... — і, залившись слізьми, пішла до клубу.

Діти мовчки розходилися...

Згодом з клубу рознеслися звуки піаніна: «Я другой такой страны не знаю, где так вольно дышит человек» — Тягли тонкі, різнобарвні дитячі голоси.

Темніло...

Шкіці А. Штерна

ПРО АВТОРА

Прозаїк, драматург і гуморист Микола Понеділок народився 22 вересня 1922 року в Новомиргороді Єлисаветградського повіту. Письменницьку діяльність розпочав під час перебування в таборах для переміщених осіб у повоєнній Німеччині. В 1949 році приїхав до ЗСА. Тут до нього прийшла відомість і популярність серед української громади.

Сміх, що є великою силою і могутньою зброєю, вмів Понеділок належно використати, щоб ударити по наших національних ворогах і висміяти наші національні хиби.

Крім двох збірок гуморесок під назвами «Вітаміни» і «Соборний борщ», здобув собі велику славу збірками оповідань «Говорить лише поле...», «Смішні сльозинки», «Зорепад» і «Рятуйте мою душу».

М. Понеділок був знаменитий знавець дитячої психіки. Цю його рису завдячуємо фактові, що він сам виніс жахливі спомини з власного дитинства. Перед нами в його творах пересуваються довгі трагічні ряди дітей, визискуваних, виголюдованих і переслідуваних більшовиками. В пам'яті Понеділка залишилися на все життя страшні картини, що їх він бачив і переживив у роки колективізації і штучного голоду. І саме вони становлять тло його оповідань і новель.

У гуморесці «Квітуче колгоспне життя» реагує Понеділок на повідомлення советської преси про брак відповідного посуду для молока, внаслідок чого молоко перевозять у бочках і діжках. «Рятуйте мою душу» — це драматичні картини і книжка нарисів із переживань наших втікачів у таборах Німеччини. На передостанній сторінці цієї великої повісті написав М.Понеділок, їдучи вже

до Америки, таку просьбу: «Простіть, що я бешкетував і в таборі всіх осміював. Вони, мої кривні з табору, зовсім не такі вже й злі, не смішні й затяті. В них може половина серця і смішлива, а інша половина все таки золота. Навчала все добре, людське творити. Школи, церкви, театри, хори... Та я так провинився, що все хороше мені в тих людей й перелічити годі... Вони, ті таборові люди, не лише крали, а й будували, не тільки сварилися, а й вчилися. Вони не лише дні марнували, а і свої душі в чеснотах для вічності приготувляли...»

У Новомиргороді на вулиці Матросова на будинку, де й досі живуть нащадки роду Понеділків, відкрито меморіальну дошку. Так повернувся в рідний край до свого роду Микола Понеділок.